

Zbirka medijskih objav
JAVNI SKLAD RS ZA KULTURNE DEJAVNOSTI,
12. 07. 2013 do
13. 07. 2013

Število objav: 2
Tiskani mediji: 0
Splet: 0
Radijske postaje: 2
Televizijske postaje: 0
Teletekst: 0

Spremljane teme:
Festival mlade literature Urška
Javni sklad RS za kulturne dejavnosti

Seznam objav v zbirki:

	Naslov	Pogovor o mentorjih v slovenski literaturi		
Zaporedna št. 1	Medij; Doseg	Radio Slovenija 1; 144000	20:00	Trajanje: 50 min
	Rubrika / Datum	Ostalo, 12. 07. 2013		
Stran v zbirki 3	Avtor	Dekleva Goran		
	Teme	Javni sklad RS za kulturne dejavnosti		

	Naslov	Poročilo o projektu EPK 2012 – partnerskega mesta SG		
Zaporedna št. 2	Medij; Doseg	Koroški radio; 24000	14:30	Trajanje: 3 min
	Rubrika / Datum	Osrednja poročila, 13. 07. 2013		
Stran v zbirki 12	Avtor	neznan avtor		
	Teme	Festival mlade literature Urška		

Pogovor o mentorjih v slovenski literaturi

RADIO SLOVENIJA 1, 12.7.2013, KULTURNI FOKUS, 20:00

GORAN DEKLEVA: Prav nikakršnega dvoma ni, da se je France Prešeren rodil z orjaškim talentom za pisanje poezije. A samo nadarjenost preprosto ne zadošča. Za oblikovanje vrhunskega pesnika so potrebne še druge stvari. Tako na primer seznanjenost s ključnimi deli literarnega kanona, tudi poznavanje literarne teorije, filozofije in obče zgodovine ni odveč. Potem je tu seveda še vaja, ki deja mojstra, zelo pomembnih pa je tudi tistih nekaj pronicljivih, malo kritičnih, malo pa naklonjenih bralcev, ki znajo oblikujočemu se pesniku argumentirano pojasniti zakaj ta pesem deluje, ona druga pa šepa. Prešeren je imel, kot vemo, srečo. Z literarno zgodovino, teorijo in kritičnimi, a spodbudnimi pripombami ga je oskrbel en sam mož, Matija Čop, zato lahko upravičene rečemo, da bi Slovenci nikoli ne imeli poezij, ko bi Prešeren ne imel svojega mentorja. Pa Čop še zdaleč ni bil edini, ki je v zgodbi slovenske književnosti pomagal izbrusiti nadarjenega pisca v polno realiziranega umetnika. Zakaj, oziroma za koga vse so mentorji že zaslužni v kontekstu naše literarne zgodovine bomo preverjali tudi v tokratnem Kulturnem fokusu. Naš nocojšnji gost pred mikrofonom bo Iztok Ilich, dolgoletni urednik publicist, lanskoletni prejemnik šventneverjeve nagrade za življenjsko delo na področju založništva in knjigotrštva, sicer pa avtor knjige Bili so mentorji, ki je pred nedavnim izšla pri Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

Šola in Hollywood nas vsak s svojega konca uči, da se umetniki pravzaprav na nek način z rodijo z genialnim talenom, ki komaj čaka prve priložnosti, ko lahko z vso silo plane na svetlo dneva. Ampak ljudje, ki nekoliko podrobneje seveda poznajo zgodovino umetnosti, posebej seveda zgodovino književnosti, vedo, da so vajeniška leta lahko za pesnike, pisatelje in dramatike precej dolgotrajna in da v tem kontekstu še kako pride nadobudnemu ustvarjalcu prav, če mu ob strani stoji mentor. To se, kot rečeno, nemara sliši lahko nekoliko šokantno za tiste, ki pristajajo na neponovljivost umetniškega genija, ampak, Iztok Ilich, bi vas uvodoma seveda vendarle vprašal, kaj lahko doda skrben, pozoren, občutljiv mentor nadebudnemu pisatelju ali pisateljici, pesniku ali pesnici, da ta resnično mora polno razviti svoj prirojeni talent?

IZTOK ILICH: To je odvisno že od te relacije med mentorjem in učencem. Lahko je to res samo še glazura, ali pa je to čisto tekstura od fundamenta, v bistvu vse od začetka naprej. Ker talent od tistih, ki se imajo za talente, seveda veliko, Slovenci še zlasti veliko premoremo, ravno to, ko sem to knjigo sestavljal, sem naštel nič koliko takih primerov, ki so mentorji tudi zelo osorno oštevali svoje, da naj za božjo voljo nehajo, naj prizanesejo slovenski literaturi, pa takšne, ki so iskrico, mogoče še zelo tlečo pod žerjavico, so razpihnili in so potem stvari šle naprej. Težko je posploševati, od primera do primera je drugače in včasih je mentor recimo lahko tudi domači učitelj, kakor so bili včasih tudi v navadi, je v tisti hiši tistemu mladeniču, mladenki tako na široko odprla vrata v svet kot si je danes težko predstavljati z vsemi temi digitalnimi mediji, ki jih ima danes vsakdo na voljo, pa odtipkaš ta in ta geslo, besedo in se ti odpre ne vem kaj vse. Včasih tega ni bilo, včasih tudi knjižnice, tudi če so imeli bogate knjižnice po gradovih ali pa meščanskih hišah večinoma tudi niso natančno vedeli kaj imajo v njih, tako kot danes. Ampak mentor je pa imel možnost, da je od začetnika pripeljal naprej. Ker to je šlo tudi za estetski nazor, to je šlo tudi za politični nazor, za ... Skratka za neke razglede brez katerih neke literature enostavno ne more bit.

DEKLEVA: To kar ste ravnokar govorili je seveda precej prepričljivo v tem smislu, da so mentorji še kako pomembni za potek, za razvoj literarne zgodovine, bodisi slovenske ali katere druge nacionalne književnosti. Ampak zdi pa se, da so mentorji pravzaprav nekako v kontekstu nekega splošnega kulturnega spomina preprosto bistveno manj ozaveščeni, manj prisotni v tej zavesti, kakor seveda navsezadnje pesniki, pisatelji, dramatik, ki so jih ti mentorji navsezadnje mentorirali. Kaj je vas, Iztok Ilich, napeljalo k temu, da ste tej pomembni pa hkrati obrobni figuri literarnega sveta namenili pozornost in navsezadnje spisali knjigo?

ILICH: Mene že pravzaprav od malega, da tako rečem, me je zanimalo tisto kar je zadaj, ena torej osnova ali pa nek zid, neka ograja za katero se pravzaprav veliko tega odigrava, pa se potem o tem skoraj nič ne ve. To me je vedno zanimalo. Ko sem bral knjige, to sem se potem sploh navadil sčasoma, sem najprej pogledal, če ima kakšno spremno besedo ali če ima tiste podatke, kakršenkoli, ali pa na zavihkih ovitkov kdo je avtor in to kdo je avtor je dostikrat povedalo tudi odkod prihaja in zakaj, recimo iz kakšnega okolja, iz kakšnega časa, in potem se je dalo tudi potem po vsem drugem sklepat naprej. Ker večina spremnih besed je še dandanes taka, ki pač govori o avtorjevih vplivih, vseh mogočih, tudi recimo šolskih, študijskih, profesorjih in tako dalje, zmeraj manj je pa govora o samem tistem širšem okolju, o družbenem okolju, ali je bila to revolucija, ali je bila to vojna, ali je bilo to blagostanje, je bilo to preganjanje, skrivanje, vsa mogoča so bila taka še druga dejstva, ki so lahko zelo vplivala, sploh da je nekdo spregovoril, ali pa da je potem tisto prevladalo pri njem in je potem recimo postal znan. In to nikoli ti vplivi niso bili brezosebni, vedno so bili to ljudje, lahko za nekatere mogoče sploh ne vemo ali ne bomo nikoli izvedeli njihovih imen, ampak so pa zagotovo bili zraven, ki so držali roko, ki so spodbujali ali pa tudi prepovedovali tako.

DEKLEVA: Zdaj je pred nami sad tega vašega zanimanja, knjiga Bili so mentorji in v njej ste pripravili portrete figur iz slovenske literarne zgodovine, ki so se posebej izkazali kot pomočniki, svetovalci, usmerjevalci mlajšim piscem, pisateljem, pisateljicam. Pa bi vas najprej vprašal, če skratka na te ljudi pogledamo nekoliko panoramsko, bi mogli reči, da so bili mentorji na Slovenskem doslej predvsem sami pisatelji, ki so pravzaprav pod okrilje jemali mlajše kolege? So bili to nemara raje uredniki, bodisi revialni ali založniški uredniki, ali pa so bili to recimo kritiki, ki so objavljali po bolj ali manj specializirani periodiki o knjigah, ki so sproti izhajale na Slovenskem. Skratka, ali lahko pravzaprav izrišemo nek profil tipičnega slovenskega mentorja?

ILICH: V naši slovenski izkušnji je bilo pač največkrat tako, da so bili ti ljudje v eni osebi, oziroma da so združevali več oseb, da so bili hkrati literati sami, da so bili uredniki ali pa pomembni souredniki literarnih glasil in tudi sicer učitelji, tudi da so se kje pojavljali kot predavatelji, nekateri so šli tudi v politiko in tako dalje, skratka so bili vsi bolj ali manj znane javne osebnosti, ali pa so se ukvarjali tudi recimo strokovno, da so bili pisci slovarjev, pisci slovnice, da so bili recimo tudi na jezikoslovnem področju neke avtoritete. Torej nihče ni bil samo eno, vsi so bili pri nas, ker nas je res tako malo, za eno peščico, in še zlasti prej, ko je bilo tudi intelligence bistveno manj kot jo je danes, vsaj formalno. Takrat je bilo to skoraj nemogoče, da bi nekdo počel samo nekaj. Recimo Josip Jurčič je bil tako rekoč novinar, takrat v tistih časih, in potem recimo je bil Levstik, Levstik se je ukvarjal z vsem mogočim, ker je bil pač ostrega jezika, so ga preganjali, do kakšnih udobnih služb ni prišel zraven in je potem moral počet vse mogoče. Tako da edini, ki mu med temi tukaj predstavljenimi tega ni bilo treba je bil Krsnik. Krsnik je bil pač graščak, on je bil advokat, je bil potem, skratka je imel zagotovljeno eksistenco po materi in mu tega ne bi bilo treba počet, ampak je kljub temu počel, spet pa ne sam od sebe, ampak ga je k temu napeljal Levec. Levec je bil pa njihov domači učitelj in ga je, je sicer Krsnik takrat že kazal neka nagnjenja, da bi nekaj pisal, je tudi že napisal nekaj nemških pesmi, ampak on ga je odvrnil od nemščine in ga je pridobil za slovenščino in je potem postal Krsnik v zelo kratkem času verjetno najboljši pripovednik tiste svoje dobe, ki je pač seveda zelo zgodaj umrl. Potem se je pa dogajalo, tudi v tej knjigi to precej spremlja, da so se, veliko teh imen se je na nek način prepletalo, so se srečevali enkrat v tej vlogi, enkrat v drugi vlogi in te reči so pač, če se malo bolj budno spremlja njihovo korespondenco in razne študije o njih, pride ta plat na dan. Tako da nihče ni bil nekje sam otok v nekem morju, ampak bolj ali manj vsi so imeli neke povezave med seboj.

DEKLEVA: Govorili ste že o tem, da je na slovenskem 19. stoletju še posebej bilo resnično razgledanih, izobraženih ljudi relativno malo, da je bilo potrebno tedaj še veliko storiti za opismenjevanje najširših slojev slovenskega življa in skozi to se mi seveda postavlja naslednje vprašanje. So ti mentorji, literarni mentorji, ki so bdeli nad oblikovanjem novih generacij pesnikov in pisateljev, v svojih nasvetih, spodbudah, predlogih, tudi kritikah mlajšim kolegom polagali na srce, naj bodo predvsem komunikativni in mislijo na

izobrazbeno raven bralk in bralcev, za katere so navsezadnje ustvarjali, ali pa so jih vendarle usmerjali k temu, da naj bodo kolikor je le mogoče ustvarjalno drzni, estetsko zazrti v iskanje recimo nekih novosti in podobno?

ILICH: Ja, veliko bolj to drugo kot prvo. Mislim, nekaj je bilo tudi avtoritarnosti, ampak še v tem obdobju, ki ga pač obravnava, sta se še dve reči zgodili. Najprej seveda reformacija s tem, da smo dobili knjigo, jaz tukaj začnjam s Trubarjem in Dalmatinov in Bohoričem, oni recimo v današnjem smislu besede niso bili mentorji, da bi recimo imeli svoje učence, v tem smislu, da bi dobesedno narekovali kaj naj delajo, kako naj delajo, ampak so to med vrsticami, v uvodi v svoje knjige so to skoraj ves čas govorili in so se, neprestano so ponavljali tudi, da mora biti slovenščina tisti jezik, ki nas združuje, ki nas povezuje. Že Trubarjeve prve knjige so bili že ljubi Slovenci, pa potem kasneje se je to vleklo kot rdeča nit. In potem je ta jezikovna kultura, ki so jo oni vzpostavili, je potem trajala dobrih 200 let. Tudi ko je katoliška stran je dodala nekaj naj znanih prevodov in so se potem, so smeli celo Dalmatinovo biblijo uporabljati za določene forme, za določen stil, tudi skratka za zapise besed in tako dalje je to bilo celo dovoljeno. No, potem je prišlo pa drugo obdobje, ravno takrat, ko je tudi Prešeren vzcvetel, je bilo pa obdobje preнове, oziroma vzpostavitve, formalne vzpostavitve kaj pravzaprav je Slovenščine. In so bile takrat, vemo, je bil Peter (manjka beseda), je bil Franc Metelko in potem so bili tudi drugi poskusi recimo s Hrvaške preko Ljudevita Gaja naslonitev na češki pravopis in tako dalje. In takrat je prišlo do te znamenite črkalske pravde pa besedne vojske in tudi takrat je tudi prišlo do ene konfrontacije, na eni strani sta bila Prešeren in Čop, Prešeren je včasih v svojih epigramih in to je bil tako oster in jedek, da po moje se je Čop kar za glavo prijemal, ampak sta pa drug z drugim, sta na nek način gotovo sodelovala in sta se dopolnjevala in potem, zdaj je težko reči koliko je ta njuna jezikovna nadrejenost, ne vem, finesa ali pa karkoli, na to vplivala, koliko so bili še kakšni drugi razlogi zadaj, ampak v nekaj letih sta bila in dančica in metelčica prepovedani in je ostala tale gajica, ker je pa seveda bilo tudi nujna posledica, da je tista bohoričica s svojimi starimi že preživeli znaki je svojo dobo preživela in je bilo to potrebno narediti. Potem pa so seveda, kasnejši so tudi Breznik pa seveda Levec s svojim pravopisom in tako dalje, so s svojimi nasveti in s svojimi strokovnimi knjigami, po drugi strani pa spet kot mentorji v časopisih, v revijah, ki so jih urejali, poučevali mlade, daj uporabi slovensko besedo, ne to, pa ne samo v metru, ne samo v teh formalnih oblikah, ampak dejansko kot rdeča nit se je vedno vleklo, da je pač slovenščina ta naš jezik, to so bile čitalnice, to so bili tabori, to so bile vse tiste dogodivščine v drugi polovici 19. stoletja, da se je slovenščina dejansko formirala kot jezik in da, kot vemo iz tega, na nek način tudi država naša zrasla.

DEKLEVA: Prav gotovo dejstvo, ki ga ne kaže pozabiti, omenjati vedno znova. Še tole bi vas vprašal, Iztok Ilcih, namreč kdorkoli se je v življenju kdaj ukvarjal s pedagoškim delom, z učiteljevanjem, gotovo ve, da vselej obstaja nevarnost, da učitelj v svoji vnemi nemara ne vpliva na svoje slušatelje na tako močan način, da jih pravzaprav oblikuje po svoji lastni podobi, namesto da bi jim resnično jim omogočil, da navsezadnje poiščejo svoj pravi notranji jezik, svoj pravi notranji izraz. In v polju literature je tovrstna nevarnost najbrž še toliko večja, sploh ker, če pomislimo na to, kar ste omenjali, da so bili med mentorji precej prevladujoči ljudje, ki so bili tudi sami pisatelji, pa sami uredniki, pa sami založniki, pa sami kritiki, tako da se vselej znova postavlja nevarnost, da bi ne hoteli s svojim mentorskim delom oblikovati svoje lastne klone. Zato me seveda zanima, so se naši mentorji zavedali te nevarnosti, so jo reflektirali, so se ji tako ali drugače skušali izogniti, odtegniti?

ILICH: Ja, na tak diskurz v bistvu čisto eksplicitno ne morem reči, da bi sploh kaj naletel med temi, ki sem jih jaz obravnaval. Sta pa recimo zadnja dva v tej knjigi, Kovačič in Božič, oba pa večkrat zelo naravnost opozarjata na to kaj se dogaja v šolah. Da pač so učiteljice in učitelji s svojimi neizživetimi literarnimi željami, načrti, da so včasih precej posiljevali kakšne svoje učence, da bi pač tisti dosegli to, česar sami niso. Ampak to velja verjetno tudi za telovadne učitelje najbrž ravno tako, kot za likovne pri likovnem pouku, ali pa pri matematiki, ali pa tudi starše konec koncev je neka ideja, da naj bi se otrokom boljše

godilo, pa da bi otroci doživeli pa dosegli tisto kar sami niso, tako da to ni nek poseben primer, to je obče človeško. Ena želja, da se na mlade prenese kar veš in da potem oni naredijo še več. Jaz mislim, da direktnih vplivov, so bili med seboj, so se tudi včasih ostro udarili ti, ki so bili sodobniki, ampak najbolj znan je tisti primer, ko je Levstik Jurčiču raztrgal tistega Sosedovega sina, da je bilo groza in je Jurčič čisto polomljen, pobit in ne vem koliko časa sploh ni k sebi prišel in Levstik se o tem sploh ni zavedal, on je pač zelo pošteno, direkten kot je bil, mu je povedal, da to, pa to, pa to, pa to ni prav, pa to ni dobro, pa ono ni dobro, in potem je seveda to vzel nazaj in se opravičeval, ampak potem je bilo že za oba počasi prepozno. Jurčiča je prej vzelo, tako da. Ampak to je bil en tak primer, da se ve začetek pa konec, pa cela zgodba, da se recimo približno ve, za marsikatero drugo se pa ne ve. Se je izgubila sled zakaj to (manjka del besedila) pa mogoče bi bilo dobro, če ne bi, in obratno, bi bilo boljše, da bi nehal, namesto da je vztrajal in tako. DEKLEVA: Vendar pravijo, da je tudi negativna kritika včasih boljša ali bolj stimulatívna od molka, od ignorance, kajne?

ILICH: Ja, to sta spet poudarjala in Lojze Kovačič in Peter Božič in sta to večkrat po svojih izpisih, ki se kakorkoli tega tikajo, sta govorila boljše negativna kritika, ostra, kot pa nikakršna. Sploh pa o kritiki, kako je nujno potrebna, je pa cele knjige pisal dobesedno Stritar že takrat in skratka, kritika nam je potrebna in brez nje in tako dalje in tako dalje. Tako da to je bilo ves čas v zraku in je bilo, dejansko se je dogajalo, da so dobivali odzive. Ta korespondenca ohranjena zelo veliko o tem pove.

DEKLEVA: Če sva doslej, Iztok Ilich, v glavnem govorila o fenomenu, oziroma o figuri literarnega mentorja na Slovenskem nekako panoramsko, če sva skušala skratka v grobem opisati to figuro kakor jo vidimo na ozadju več desetletnega ali celo stoletnega pogleda, pa predlagam, da se v nadaljevanju najinega nocojšnjega pogovora nekoliko podrobneje pomudiva pri portretih posameznih mentorjev in seveda njihovih dosežkih. Nekaj besed sva seveda že spregovorila o Trubarju in drugih piscih slovenskega protestantizma, zlasti seveda pri Dalmatinu. Po protestantizmu na Slovenskem, kot nas učijo v šoli, nastopi tako imenovani molk slovenske literature, ki se pretrga šele tam konec 18. stoletja z Linhartom, z Vodnikom. Ampak figura, ki je tu vselej v ozadju, pa je figura barona Žige Zoisa. Pa bi predlagal, da nekaj besed spregovoriva o njem, toliko bolj zato, ker se zdi nenavaden ali izjemen preprosto zato, ker je bil dovolj premožen, da je za umetnostno produkcijo, znanstveno produkcija na Slovenskem lahko vsaj malce poskrbel tudi po gmotni plati, kajne.

ILICH: Ja, Zois je bil res nenavadna in enkratna figura, v bistvu ena velika sreča za Slovence tistega časa. Sam ni bil Slovenec po rodu, bil je tudi aristokrat, torej ni imel s to povprečno slovensko populacijo praktično ničesar skupnega, ampak on na to ni tako gledal. On je v tistem svojem salonu na bregu je zbiral cvet tedanje inteligence slovenske, v glavnem so bili tisto sicer duhovniki, ampak to sploh ni bilo bistveno. Recimo ravno Vodnik je bil plodovit na vseh področjih, mislim v slovništvu, šolništvu, slovarjih, kuharice je prevajal, babiške knjige je prevajal, vse mogoče. In tudi eno slovnico je pisal, ki pa je ni dokončal, tam je bilo pa, kakor jaz vem, tudi do nekega konflikta prišlo med njim in Zoisom, ker je Zois pa potegnil s Kopitarjem in je Kopitar takrat tisto svojo znamenito slovnico 18. 8. izdal v nemščini in je to bilo nekaj malega trenja. Ampak je pa Zois tudi spodbujal prevajanje Japlja in prevajanje nove izdaje svetega pisma, sta se tudi znanstveniki drugih področji zbirali pri njem. To je prav ena zanimiva, ne vem kdo je to napisal, ampak je za zamislit. Če bi se v tistem salonu tam na bregu recimo, kadar so bili vsi tam zbrani, vdrl strop in da bi pokopal vse tiste pod sabo, bi verjetno slovenski razvoj se za kakšnih sto let zakasnil ali pa, ker enostavno ni bilo nikogar drugega kot je bilo takrat tista peščica. Mogoče v širšem pogledu deset, mogoče največ petnajst ljudi, ki so resnično vse to obvladovali in vsi so bili zelo nadpovprečno sposobni, izobraženi in delovni tudi seveda in so ogromno, ogromno naredili. In Zois je to, Zois je tudi sam je imel priznana nekaj literarnih ambicij, ampak je hitro zatrl in je potem spodbujal samo druge in koliko jim je gmotno pomagal ne vem. Pomagal jim je recimo, tudi Vodniku, da mu je takrat, ko so se Avstrijci vrnili, da mu je omogočil, da je še dobival denar, da ni bil čisto revež, ker pač nad Vodnika so se spravili, ker je

Ilirijo poveličeval in tako dlje. Torej, posredno pa pri njem so seveda dobro jedli in pili, ni dvoma, ampak to je bilo pa verjetno tudi vse kar se te gmotne strani tiče.

DEKLEVA: Ko pravite deset do petnajst ljudi zbranih v eni sobi v Zoisovi palači, to so najbrž ti velikani, na ramenih katerih stojimo še danes. Ko ste omenjali, Iztok Ilich, Kopitarja seveda. On je nekaj časa, se zdi, igral vlogo mentorja Francetu Prešernu, ampak Kopitar navsezadnje ni bil Prešernov mentor, ampak je to vlogo prevzel Čop, Matija Čop. Kaj lahko pravzaprav rečemo o Čopu, Prešeren si ga je grdo privoščil v nekem epigramu, češ da sedi, prebira knjige, od sebe pa ne da nobene fige, ampak to je slej ko prej precej neprimerna ocena Čopove vloge v procesu Prešernove svetovnonazorske, estetske, umetnostne formacije.

ILICH: Takšna je pač bila reakcija njegova, on je bil bolj neučakan, bolj vehementen, Čop pa zelo natančen in recimo za Prešerna pač počasen. Ampak on je, vse kar je napisal je pač utemeljil, ker so bile to znanstvene teze jezikoslovne, je to vendarle nekaj drugega kot pa napisat en epigram, ali pa tudi en sonet. Prešeren jih je stresal iz rokava (manjka del besedila), ampak Prešeren je pač opravil svoje, Čop pa svoje. Gotovo sta pa eden na drugega vplivala takrat, o tem ni dvoma. Kar se pa Kopitarja tiče, Kopitar ni bil ravno mentor Prešernu, Koptar je v bistvu se zavzemal kot se je pri Karadžiću za ljudsko slovensko, za piši kao što govoriš in naj se te reči razvijejo, med tem ko za umetno slovstvo pa da Slovenci ga pravzaprav niti ne potrebujemo in da ... ni, ni bil naklonjen. To so bila tudi potem ta trenja, potem je šel Kopitar na Dunaj in je tam tudi ostal in so se razmere tukaj spremenile. Je pa bil Kopitar zelo važen kot cenzor. On je kot cenzor ta tale slovenski del, so pravzaprav vsi rokopisi prihajali k njemu v roke, tako da je tudi na tistem področju in potem za njim še Miklošič, za kar se manj ve, recimo tudi, da so opravili marsikatero tako dejanje, ki z literarno zgodovinskega vidika bi rekli, da je je bilo grozovito, ampak iz tistega časa politične pač stvarnosti takratne Avstrije pa popolnoma razumljivo in so bili zato tam, da so pač karkoli, ki bi zadišalo po neki prevratniški ali pa neki preveč svoji misli, da so pač to zavrli in zatrli in to, tega ni mogoče obsojati, moralizirati na ta način. Tako je bilo.

DEKLEVA: Del te politične stvarnosti je seveda na svoji koži izkusil tudi France Prešeren, to dobro vemo. Bil je vseskozi nekoliko sumljiv, se zdi, tudi njegovo poezijo so naši pradedje in prababice sprva le malo čislali. Se je pa to seveda radikalno spremenilo po tistem, ko je o Poezijah pisal še eden izmed vaših portretirancev v knjigi Bili so mentorji. Namreč Josip Stritar. On je tisti, ki je, se zdi, nam odprl oči za umetniško moč poezij. Je to po vaši sodbi osrednji Stritarjev prispevek k dolgoročnemu oblikovanju slovenske literarne krajine, ali je potrebno vendarle omeniti še kaj drugega?

ILICH: Težko bi rekel, da je osrednji, gotovo je pa eden pomembnejših, ker takrat je tudi spet treba vedet, da takrat, ko je Stritar izdajal na Dunaju svoj Zvon, je okrog njega bila zbrana praktično vse to, kar je nekaj veljalo v slovenski literaturi. Na drugi strani je bil Koseski, ki so ga Bleiweis in drugi neskončno slavili in častili in ga tudi objavljali na vse načine in je tudi Bleiweis tudi Prešernu objavil neke reči, to je tudi treba priznat. Ta konfrontacija se je tudi na tej črti dogajala, na eno strani ta bombastični bobneči Koseski, na drugi strani Prešeren, ki je pa bil pač neizmerno bolj lahkotno, široko. Obvladoval je vse kar si je sploh mogoče predstavljati v tistem času, verjetno je bil, če bi v kakšnem drugem jeziku pisal in tako dobro pisal, bi najbrž ves svet za njega vedel in bi bil verjetno res eden največjih pesnikov svojega časa. Ampak torej, okoli Stritar, Levstik pa hkrati tudi že Levec in Jurčič, to so bile centralne figure, ki so bile pač povezane in so bile tudi po malem sprte, pa so pač, čez različna obdobja so se med njimi dogajale različne relacije in dokler je bil Stritar, še prej je bil seveda Janežičev Slovenski glasnik, tam je recimo že Levstik izdal svojega Martina Krpana pa Potovanje in tako dalje, to so bili prvi taki znaki, da so neki taki spisi, neke ideje, da so sploh zakročile med Slovenci, spet nekaj desetimi in mogoče največ nekje stotimi, pretežno študentje recimo na Dunaju, Gradcu, kjer so še bili. In okrog teh drobnih jeder so se potem počasi vzpostavljala, nastajala širša. Stritar, kot vemo, pač je počasi prišel v spor z vsemi, nazadnje je skoraj ves tisti Zvon sam že napisal od začetka do konca, ker so ga vsi zapustili in potem se je pa začel Ljubljani zvon. Tam so se pa spet ti ljudje našli, resda Stritar njegov pozneje pa že precej odrinjen, ampak šele ta Ljubljanski zvon

je pa potem odprl vrata Gregorčiču in Aškercu in spet tukaj so ti uredniki, v bistvu so bili tudi lastniki, so bili Krsnik, Levec in Tavčar so bili lastniki, ustanovitelji Zvona, Tavčar je potem nekoliko odstopil. In to je bilo takrat v bistvu čisto moderno podjetje, kot bi danes rekli d.o.o., nekaj takega so vložili denar in potem so naredili naročnike in je stvar razmeroma dobro potekala dokler seveda spet niso prišle tele politične razprtije in je potem tudi Levec odstopil po nekem času in tako dalje. Ampak to je bilo centralno in v tem ni vse bilo v časopisu, bilo je pa ogromno v korespondenci. In dokler je bil Levec urednik je bil njegova desna roka Krsnik. Krsnik mu je pač prebiral v glavnem prozo in Levstik mu jo je pošiljal in tam se je vse že to ena selekcija opravljala, da je Krsnik je bil pač tudi precej ostrega jezika in je raznoraznim odgovarjal v Levčevem imenu, oziroma v imenu revije, to pa pač ni nič, ali pa da naj to, pa to, pa to popravi in tako dalje, tako da direkten tale mentorski vpliv se je takrat že dogajal.

DEKLEVA: Zdaj sva se že dotaknila pravzaprav vprašanja revij, specializiranega tiska, ki aktivno seveda z neko uredniško politiko, ki je postulirana jasno in zavestno, najbrž svetovnonazorsko in estetsko pomaga oblikovati pravzaprav neko literarno produkcijo. Omenila sva Ljubljanski zvon. Katere so še bile, po vaši sodbi, tiste revije mimo katerih pravzaprav ne moremo iti, če želimo poiskati ključna mesta, kjer so svoje talente brusili, izpopolnjevali mladi slovenski književniki?

ILICH: Poleg Zvona, ki je začel izvajati 81 leta, je bil kmalu kasneje ustanovljen še Slovan, tja je prestopil Tavčar, z županom Hribarjem sta ga nekaj časa izdajala kot tako bolj liberalno glasilo. Potem je bil še Kres, so bile razne druge revije, ki pa niso imele tako močnih sodelavcev kot recimo te prvi dve. In so pa hkrati mogoče že proti koncu stoletja, ali pa že začetku 20. so se pojavile tudi takšne revije, revijice, glasila, ki jih človek sploh ne bi človek mogel pripisati, glede na svojo (manjka beseda) in na svoj položaj, da bi lahko imele nek vpliv. In to sta bili predvsem dve, ena je bila Slovenka v Trstu, to je urejala Marica Natišek. To je bilo pravzaprav mišljeno kot ena ženska priloga, priloga tržaškega dnevnika in je ta revija začela izhajati pač dokaj neambiciozno, potem je šlo pa nekaj okrožnic okoli med ženskimi sveti in so dobile še in še sodelavk, tudi moških sodelavcev je bilo kar nekaj, recimo je bil Gregoričič, je bil zamejski, je bil Meško, je bil kasneje potem tudi Finžgar, Anton Medved, je bilo veliko dosti veljavnih imen tudi med moškimi se je pojavilo, ni bila samo ženska revija. To je bilo eno, ta je pač zajela en čisto določen, to je bila priloga Edinosti. Čisto določen krog, na drugi strani je bila pa ena še bolj nenavadna zgodba, to je bila pa (manjka beseda), ki je v Pragu, v Pragi tam je tovarnar „vidra“ je prodajal svojo kavo in je to si zamislil kot, on je prodajal po celem avstrijskem avstro-ogrskem ozemlju in da bi imel zraven kot eno reklamno prilogo, kot jih imamo danes v nabiralnikih, ne vem kje povsod dobimo, tisto je bila zelo podobna funkcija, da bi skratka tisto njegovo kavo in kavne izdelke, nadomestke, da bi se hvalilo in je to prišlo v roke Zofki Kveder, ne vem natančno kako, ampak ona je v tej reklami bore malo (manjka beseda) začela razmišljati kako bi tole prilogico spremenila v literarni list in to ji je uspelo in tukaj je imela potem živahno korespondenco spet širom po tedanji avstro-ogrski. In med drugim je recimo prav njena zasluga, tudi zapisano črno na belem, zelo velika bila, da sta začela pisati in Prežihov Voranc in France Bevk, da sta ostala pač, presešla te začetniške poskuse in sta se ji oba potem kasneje zahvaljevala, da če nje ne bi bilo, tudi njiju ne bi bilo. Vse korespondence njihove ne poznam, poznamo to samo posredno po njuni zahvali. Prežih je vsaj dvakrat, trikrat rekel, da če nje ne bi bilo, tistega Domačega prijatelja takrat na Koroškem, vsaka hiša ga je imela doma in so ga komaj čakali in so ga prebrali od začetka do konca, tako da so take revije danes nepredstavljeni vpliv imele.

DEKLEVA: Prav glede vpliva teh revij bi se še nekoliko podrobneje pozanimal glede preseganja te tradicionalne patriarhalne ločnice med moškimi, ki so pisci, in bralkami, ki so ženske. Omenila sva Marico Nadlišek Bartol in Zofko Kvedrovo, ki sta na tem področju očitno orali ledino. Kako hitro pravzaprav smo razgradili (manjka beseda) po vaši sodbi te tradicionalne vloge, ki naj bi jih pripadniki enega in drugega spola opravljali v kontekstu literarnega življenja.

ILICH: Jaz mislim, da jih sploh nismo razgradili, sploh ne do konca, da ta delitev neka apriorna je živa še danes pri marsikom. Je pa, prav gotovo so te revije in potem tudi polemike okoli njih, so načele tisti monolit, to pa na vsak način, da se je sploh začelo o tem govorit. Recimo Marica Nadlišek se je spopadla s samim Antonom Ahničem, ki je bil izrazito sovražnik žensk in sploh zaničljivo se je o njih izražal, da pač zanje je samo, da imajo štedilnik in da služijo svojim možem in da kaj drugega sploh ne pride v poštev. Ona se mu je pogumno uporla, je tudi polemizirala z njim. Takrat je prišlo do polarizacije tudi med literati, ker nekateri so jo odkrito podprli, večina je pa seveda bolj se potuhnila pa čakala kaj bo, ampak ona je takrat res načela to vprašanje. Pa to seveda ni bilo samo pri nas, to se je v tistem času, pa mogoče že nekaj let prej, dogajalo po vseh Evropi, po tej ta drugi revoluciji francoski oziroma (manjka beseda) in tako dalje so te, pa že po drugi strani tudi manifest, kapital, socialistične te ideje, to je tisto otrdelo srednjeveško miselnost pač počasi postavljalo na nove temelje. Ena dediščina v bistvu živi še danes.

DEKLEVA: Sva se že ravnokar dotaknila razvpite slovenske ločitve duhov. Oblikovala sta se v začetku 20. stoletja dva tabora, ki nista bila preprosto samo organizirana okrog dveh nasprotujočih si političnih strank, ampak sta seveda organizirala tudi vsak svojo mrežo kulturnih institucij. In v tem kontekstu me seveda zanima kaj lahko pravzaprav rečemo o mentorjih, ki so nadebudne literarne ustvarjalce vabili k sodelovanju bodisi v kontekstu enega niza kulturnih, oziroma umetnostnih ustanov, ali v kontekstu drugega niza teh ustanov. Hočem skratka vprašati ali so mentorji, ki so vabili pisatelje, da se pridružijo liberalcem ali klerikalcem na nek način tudi pravzaprav jih usmerjali idejno in estetsko kako pisati?

ILICH: Tale dvopolnost je pravzaprav obstaja že prej, že mladoslovenci, staroslovenci so bile že te delitve, tako da Mahnič s tem svojim manifestom je to pravzaprav samo formalno in tudi zelo ostro in nepopustljivo zakoličil in za njega je bila pač literatura, pisanje zgolj poenostavljeno rečeno pač služba bogu in vse ostalo pa ni imelo pravzaprav nobene pravice, da obstaja. Med tem ko na drugi strani pa seveda je bilo to vrenje bolj svobodno, kot pač literaturi pristojna, da ni meja, oziroma da meje, karkšenkoli so, etične, ne vem, da se jih presega, da se gre vedno dalje, vedno višje, vsak korak tak je pač seveda prinesel tudi proti korak, protiudarec druge smeri, ker v vseh ustanovah takratnih so bili ti duhovi razdeljeni, recimo takratni Slovenski matici, ki je bila ena ključnih ustanov v tistem času, je bilo, je bila ta polarizacija zelo ostra. Takrat je bil tam tudi Levec, je bil nekaj časa na njenem čelu in je dostikrat pisal o tem kakšni ostri spopadi so bili na račun že najprej Trdine, potem na račun Štrekla in njegovih slovenskih narodnih pesmi. Ko so eni trdili, da sicer je to krasno, ampak da to v resnici je pa ena velika svinjarija in da je to pohujšljivo in da kaj takega pa sploh ne bi niti slučajno sploh smeli o tem pisat in potem po hudih, hudih težavah so počasi tisti zvezčiči vendarle prihajali ven in za vsakim so se skregali in sprli na smrt. In to tudi na eni strani tudi liberalno misleči, ne samo kakšno zelo konzervativni. To so bile neverjetne včasih take koalicije, ki so bile seveda povezane spet s političnimi, tako kot so liberalci dostikrat paktirali z Nemci proti klerikalcem, oziroma ljudski stranki, ki je bila pač številčno močnejša in tako dalje. To se je vse dogajalo že v preteklosti in se marsikaj danes nadaljuje.

DEKLEVA: Nič novega pod soncem potemtakem. Ko že govoriva o povezavah ali bližinah med bolj oddaljeno preteklostjo in sedanostjo je najbrž treba ugotoviti, da ste v knjigi Bili so mentorji predstavljali predvsem tiste figure, ki so na Slovenskem oblikovale kulturno krajino v 19. pa v začetku 20. stoletja. Med tem, ko ste iz druge polovice 20. stoletja pravzaprav predstavili samo dva, oba sta že bila omenjena v najinem pogovoru, namreč Petra Božiča in Lojzeta Kovačiča. Je to usmeritev vaše pozornosti predvsem k starejšim avtorjem potrebno razumeti nekako v tem smislu, da so po drugi svetovni vojni na primer pisci, mladi, nadebudni, talentirani književniki in književnice imeli že samo preprosto v šolskem okolju dovolj možnosti, da se adekvatno literarno izobrazijo in nemara tudi izbrusijo, pa je zato figura mentorja postala manj relevantna ali kako?

ILICH: Razloga za to sta predvsem dva. Kar se prvih tiče teh starejših je bistveno to, da je o njihovem delovanju tovrstnem obstaja ogromno literature. Obstajajo dokumenti, obstaja neka korespondenca, ta

korespondenca je neizmerno zanimiva, ki pokaže marsikaj česar seveda sama literatura ali pa branje pesmi, romana ne pove ničesar, če pa če tisto poznaš pa tudi potem razumeš pesem ali pa roman lahko drugače. Torej, med vsemi temi ljudmi, to so bili neverjetno disciplinirani, so si dopisovali sproti, med nekaterimi je bilo tudi po več sto pisem izmenjanih in so tudi ohranjena, kar se je izgubilo se je izgubilo. In to je bilo zelo zanimivo, meni je bilo prav imponantno kako je to sodelovanje potekalo med Krsnikom in Levcem. Levec je bil tukaj v Ljubljani pač izvršni urednik, Krsnik pa na Brdu in potem kako je s postiljonom pošiljal rokopise, včasih je svojega lovca poslal v Ljubljano, da je zadnji hip dobesedno že v tiskarno prinesel neke korekture in tako dalje. Nепrestano se je po drugi strani Levec pritoževal, da ga bo ubil, da ga bo uničil, da to ne gre več tako naprej, ampak vedno zadnjo minuto pa še kakšno minuto čez. Recimo ta relacija, če je znana, spet z drugačnimi očmi gledaš, ker takrat so romani, večinoma so izhajali v feljtonih, to se pravi v nadaljevanjih in tisti naslednje nadaljevanje je moralo biti napisano, ker to se je že stavilo časopise v tiskarni in je bila strašna napetost. In tolikokrat se je ponovilo, da je to prav neverjetno, da sta to oba vzdržala. Kar se pa zadnjih dveh tiče, onadva sta pa za razliko od drugih pa pravzaprav se z mentorstvom ukvarjala poklicno. Kovačič je bil pri tem tako imenovanem Pionirskem domu in je imel tam svoje te skupine, je to sicer na lastno pobudo, ni mu tega nihče pokazal, čutil je pač potrebno, željo da omogoči, da pomaga, spodbuja ljudem. Med tem ko Božič je bil pa prav zaposlen in je tudi ustanovil revijo Mentor, bil je soustanovitelj in tako dalje in je bila to del njegove, kot vemo, občasno zelo negotove eksistence in od njiju pa obstaja spet samo posredno, torej direktnega zelo malo, tu in tam kakšen zapis, posredno pa veliko kar so drugi vedeli o njih povedat. O njunem načinu dela, o njunem spodbujanju in tako dalje, osebnostnih potezah in to je to.

DEKLEVA: Knjigo Bili ste mentorji ste, Iztok Ilich, pravzaprav zasnovali na podlagi člankov, ki ste jih pripravili za revijo Mentor, ki jo je pomagal ustanoviti Peter Božič, pa me seveda zanima, ker se zlagoma bližava koncu najinega pogovora, kako ocenjujete vlogo, ki jo revija Mentor danes igra v slovenskem prostoru? Je to tisti prvi naslov, kamor upajoči mladi književniki pošljejo svoja dela?

ILICH: To bi težko rekel, s tega vidika jaz tega ne poznam. Vem pa, da danes vse se nagiba k strašnemu varčevanju in da so prav na redakciji, sem bil enkrat tam priča, pripovedovali kako so iz raznih šol, ki so imele desetletja naročeno revijo, prišle odpovedi recimo zdajle na račun tega, da je treba plačevati. In potem ko je urednica spraševala tiste ravnatelje, pa za božjo voljo, zakaj ste pa to odpovedali, saj niti ne vem, kar dali so mi za podpisat. In recimo, da se je tudi na ta način izgubilo kakšne, ampak zdaj mislim, da se bo to precej, precej popravilo. Mentor je pravzaprav edini taki list, druge revije tudi imajo kakšne svoje poglavja, svoje, recimo da se tudi s tem posredno ukvarjajo v obliki kritike, v obliki tudi esejistike, ocenjevanja, ampak mentor je pa predvsem namenjen temu in mislim, da to vlogo opravlja. Jaz imam, se vrnem čisto k začetku, pravzaprav kako je do tega prišlo, takrat je bila urednica Dragica Breskvar, zdaj se piše Leskovič, to se pravi, da je to ista oseba. Sva sodelovala že prej in ona me je vprašala, kaj pa če bi ti o tem pisal? Sem rekel, saj jaz pa o tem dosti ne vem, ja in tako dalje, beseda je dala besedo in potem sem se zakopal v to literaturo in me je stvar začela vedno bolj zanimat in potem so prihajali na plano en za drugim ta poglavja. Potem sem dodal še nekaj slikovnega gradiva zraven, da je pač malo bolj zanimivo tudi za pogledat. No, izšlo jih je 10, 4 pa sem še dodatno napisal, se pravi 14 jih bo vsega skupaj. In od tega eden ni o osebi, ena je o reviji Mentor, tisti ki je izhajala v intervalih, ni izhajala redno, revija se je imenovala enako Mentor, ampak je bila izrazito pač katoliško usmerjena, v Zavodu svetega Stanislava so jo izdajali in tista je pač vseeno imela enako (manjka beseda) kot kakršnakoli druga revija za literaturo, samo s tem, da je bila pač nekoliko bolj pazljiva ali pa previdna kar se tega tiče, pač da ni bilo ničesar zoper katoliški nauk. Zнала je biti tudi duhovita, zнала je biti, tudi tam skozi tisto šolo je šlo kar nekaj pozneje znanih pisateljev.

DEKLEVA: Hočeš nočeš vsaj pisatelj potrebuje svojo šolo. Nekateri pravijo, da je edina prava šola življenje, ampak ni nujno, da življenje samo nauči tudi pisati. V tem kontekstu pa še kako prav pridejo mentorji. Iztok Ilich, najlepša hvala seveda za pogovor in za vsa pojasnila.

Poročilo o projektu EPK 2012 – partnerskega mesta SG

KOROŠKI RADIO, 13.07.2013, OSREDNJA POROČILA, 14.30

NOVINARKA: Na zadnji seji Mestnega sveta Slovenj Gradec pred počitnicami, so sprejeli rebalans proračuna Mestne občine Slovenj Gradec za letošnje leto, ki znaša 20 milijonov evrov. V času od osnutka do sprejetja odloka ni bilo pripomb ali posameznih amandmajev. Rebalans pojasnjuje župan Andrej Čas.

ANDREJ ČAS: Gre pa že za znane popravke iz proračuna, v smislu prerazporejanja sredstev, iz investicij vzdrževanja na sanacije plazov, na večjo potrošnjo denarja za zimsko službo. Tudi neki popravki so bili potrebni zaradi podražitve gradnje podjetniškega inkubatorja. Rebalans predvideva tudi zadolževanje za okroglih 200 tisoč evrov, to bomo izkoristili, če bo potrebno, če ne pa tudi ne. Je pa se zdaj ta možnost pokazala. Po zaključnem računu smo ugotovili, da smo še zmožni zadolževanja, torej, da nam zakon to omogoča in nam je to pač neka rezerva v proračunu.

NOVINARKA: Mestni svetniki so prisluhnili tudi poročilu o projektu Evropske prestolnice kulture 2012 – partnerskega mesta Slovenj Gradec. Slovenj Gradec je v projektu pridobil v več pogledih, saj so uspeli nadgraditi obstoječe vsebine in uspeli pridobiti tudi v infrastrukturnem smislu. Se pa postavlja vprašanje, kaj bomo po Evropski prestolnici kulture. O tem vodja projektov v Mestni občini Slovenj Gradec, Niko R. Kolar.

NIKO R. KOLAR: Če že govorimo, da bomo dediščino Evropske prestolnice kulture sodili in ocenjevali v prihodnosti, potem je tudi prav, da se pridružujemo tistim idejam županov partnerskih mest, ki želijo nadaljevati s kulturnim mreženjem tudi v naslednjih letih, v duhu ohranjanja nekaterih vsebin EPK-ja. Za Slovenj Gradec bom omenil Mednarodno razstavo umetnostne obrti Art and Craft Europe 2012, Mednarodno tekmovanje samospenov Huga Wolfa, Mednarodni festival mlade literature Urška. No, da ne pozabim dveh dolgoročnih investicij, ki bosta slej ko prej aktualni, to je prizidek k obstoječemu kulturnemu domu in celovita obnova t.i. Pobožne hiše za namene ohranitve Sokličevega muzeja. Nekateri župani so svoje odločitve že podkrepili z obvezo, da bodo iskali podporo tudi pri različnih ministrstvih slovenske vlade, pri evropskih skladih in seveda podporo na lokalno – regionalni ravni.

NOVINARKA: Povezovalni učinki projekta v regiji in širše so zagotovo pridobitev, ki jo velja ohranjati.